

Izveštaj o aktualnim trendovima u području istraživanja siromaštva i tranzicija iz sustava obrazovanja na tržište rada mladih u Hrvatskoj i Europskoj uniji

1. Praćenje siromaštva u Hrvatskoj i zemljama Europske unije

Razdoblje ekonomske krize pokazalo se posebno turbulentnim kad je riječ o šansama za mlade u obrazovanju i na tržištu rada. Na razini 28 članica EU, zabilježen je porast postotka mladih od 15 do 29 godina u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti¹. Tako je 2015. čak 29,1%, mladih bilo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, za razliku od 2010. kada je taj udio bio za dva postotna boda manji. Postotak u Hrvatskoj je nešto niži od onog na EU razini i 2015. je iznosio 28,2 %. No, suprotno očekivanjima, u Hrvatskoj se unatoč ekonomskoj krizi, gledano samo unutar populacije mladih, od 2010. godine udio mladih u riziku od siromaštva kontinuirano smanjuje. Na razini EU28, zemlje s najvišim udjelima mladih u riziku su Bugarska (46,8%), Grčka (46,1 %), Mađarska (39,5%) i Irska (37,5 %), dok zemlje u kojima je taj udio najniži, tj. ispod 20% su Češka (16,8%), Nizozemska (19,6%) i Slovenija (19,9%). Prema podacima Eurostata (2015), u Hrvatskoj je 13,7% mladih u dobi od 15 do 29 godina već sada živi u uvjetima ozbiljne materijalne deprivacije.

S obzirom da je siromaštvo i rizik od siromaštva povezan s pristupom obrazovanju i tržištu rada, očekuje se da će pokazatelji u području zapošljavanja i obrazovanja pratiti pokazatelje rizika od siromaštva. Hrvatska, međutim, ima izrazito loše pokazatelje što se tiče nezaposlenosti mladih, posebice dugotrajne nezaposlenosti. Dok je udio dugotrajno nezaposlenih mladih osoba na razini EU u 2014. godini bio 5,9%, u Hrvatskoj je taj postotak čak 17,2 %. Za usporedbu, u Španjolskoj i Grčkoj je taj udio najveći i iznosi 20,6%, a ispod 5% mladih je dugotrajno nezaposleno u Njemačkoj (1,4%) i Nizozemskoj (2,2%).

¹ Rizik od siromaštva i socijalne isključenosti - odnosi se na one osobe koje su u riziku od siromaštva (tj. živi u kućanstvu s dohotkom ispod 60% od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih kućanstava) ili su u teškoj deprivaciji ili žive u kućanstvima s niskim intenzitetom rada (DZS, 2014.).

U Hrvatskoj nedostaje istraživanja o obrascima tranzicija mladih iz obrazovanja na tržište rada i siromaštvu mladih. Cjelovito istraživanje tranzicija mladih iz obrazovanja na tržište rada prikazao je Matković (2011) u kojem ukazuje na otežanu integraciju mladih na tržište rada te izloženost prekarnom radu po završetku obrazovanja. Prema obilježjima tranzicija, autor ukazuje na sličnost hrvatskih prilika s mediteranskim modelom, a manje s austrijskim i njemačkim gdje se strukovno obrazovanje pokazuje poticajnim za brzu integraciju na tržište rada.

Specijaliziranih istraživanja o siromaštvu mladih nedostaje, no postoje istraživanja o praćenju siromaštva u općoj populaciji od početka dvijetisućitih godina. Hrvatska se kao post-socijalistička država po stopi siromaštva nalazi u gornjoj četvrtini zemalja EU (Šućur, 2011a). Skupine koje su u najvećem riziku od siromaštva su osobe sa smanjenom radnom aktivnosti te određena kućanstva. Prije svega, u najvećem riziku su nezaposlene osobe (s rizikom većim od 80% do 100% od nacionalnog prosjeka i pri čemu su u osjetljivoj poziciji nezaposleni muškarci u odnosu na nezaposlene žene), samozaposleni, umirovljenici i ekonomski neaktivne osobe (Šućur, 2011a). Kućanstva koja su u riziku od siromaštva su samačka kućanstva, jednoroditeljske obitelji te kućanstva s više od tri uzdržavane osobe (Šućur, 2011a). Ipak, iako visoko na razini EU, u razdoblju prije ekonomske krize (do 2008. godine), u Hrvatskoj je relativno siromaštvo (na temelju linije siromaštva od 60% medijana nacionalnog dohotka) stagniralo. No, prema mjerama subjektivnog siromaštva i materijalne deprivacije siromaštvo se značajno smanjivalo (Šućur, 2011b). O riziku od siromaštva najmlađih članova društva u Hrvatskoj govore rezultati istraživanja Šućura i sur. (2015) i to na uzorku djece predškolske dobi u kojem su istaknuti sljedeći nalazi:

- porast stope relativnog siromaštva predškolske djece u razdoblju krize (za više od 4 postotna boda), posebice u obiteljima s troje i više djece
- veći rizik od siromaštva imaju djeca iz obitelji u kojima nema zaposlenih osoba, jednoroditeljske obitelji i obitelji s većim brojem ovisnih članova
- veći rizik od siromaštva imaju i djeca koja žive u kućanstvima s dvije ili više osoba koje imaju neku kroničnu bolest

- stopa siromaštva predškolske djece u ruralnim područjima je za čak 40% veća od one u gradskim naseljima. Posebno su pogođena područja Središnje i Istočne Hrvatske
- siromaštvo djece je multidimenzionalni fenomen koji istovremeno znači dohodovnu, stambenu i materijalnu deprivaciju.

S obzirom na nedostatak aktualnih domaćih istraživanja, u nastavku izvještaja prikazat će se dosadašnje spoznaje koje se uglavnom odnose na obilježja tranzicija mladih iz sustava obrazovanja na tržište rada i rizik od siromaštva u zemljama članicama Europske unije.

Već je u ranom djetinjstvu čak 25 milijuna djece na razini Europske unije u riziku od siromaštva (Davies, 2013). Rizik od siromaštva za djecu znači odrastanje u financijskoj deprivaciji, materijalnu deprivaciju u smislu lišenosti nekih od osnovnih potrepština (poput odjeće, obuće, kvalitetne prehrane) ili život u obitelji u kojoj su odrasli ukućani slabo ili nikako uključeni na tržište rada (radili su manje od 20% satnice u protekloj godini dana koja se očekuje za radno aktivno stanovništvo). Radna aktivnost članova obitelji zasigurno je jedan od najistaknutijih prediktora rizika od siromaštva. Primjerice, kad se radi o parovima s djecom, kućanstva gdje niti jedan član ne radi imaju tri puta veći rizik od ulaska u siromaštvo od kućanstva parova s djecom gdje jedna osoba radi, odnosno 13 puta veći rizik u odnosu na kućanstva gdje radi dvoje ili više ukućana (OECD, 2014). Stope siromaštva djece povezane su sa stopama siromaštva mladih utoliko što se očekuje otežana tranzicija iz ranog djetinjstva kroz sustav obrazovanja. Uz to, siromašni mladi u prosjeku ranije postaju roditelji čime se povećava rizik od reprodukcije siromaštva i kod njihove djece i kod njihove djece (Aasve, Iacovou i Mencarini, 2006).

Ipak, situacija nije istovrsna u svim državama članicama. Siromaštvo mladih razlikuje se među zemljama EU ne samo prema stopama rizika od siromaštva, već i prema dinamici razvoja u pojedinim državama. Primjerice, za mlade koji odrastaju u Ujedinjenom Kraljevstvu, već u djetinjstvu su vrlo visoke stope rizika od siromaštva dok u kasnijoj dobi do 24 godine one padaju. Za razliku od toga, u skandinavskim državama riziku od siromaštva su najizloženiji mladi u ranim dvadesetima koji napuštaju obiteljski dom (Aasve i Iacovou, 2007). U konzervativnim režimima socijalne politike (pr. Njemačka, Austrija) stope rizika od

siromaštva uglavnom stagniraju tijekom životnog ciklusa, kao i u mediteranskim državama gdje su znatno više u odnosu na države u konzervativnim socijalnim sustavima (Aasve i Iacovou, 2007). Države se razlikuju i po perzistenciji siromaštva, posebice kada je riječ o udjelu mladih koji će ostati u siromaštvu duže od godine dana. Tako je prema istraživanju Aasve i Iacovou (2007) udio siromašnih mladih koji će ostati u siromaštvu tijekom četiri godine u Njemačkoj 2%, dok je u Italiji čak 14%. Visoke stope imaju i Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska (16%). Osim ostanka u siromaštvu, isti autori su se bavili i kontinuitetom siromaštva navodeći da će teže posljedice imati stalni izlazak i ulazak u siromaštvo nego kontinuitet izloženosti siromaštvu. Na primjer, diskontinuitet siromaštva imaju Danska i Finska što se odražava na mlade u odnosu na kontinuirano siromaštvo.

U Europskoj uniji ekonomska kriza snažno je pogodila tržište rada pa je broj nezaposlenih mladih porastao za čak 1 milijun od 2008. do 2012. godine (Perciun i Balan, 2013), a stopa od 20% nezaposlenih mladih je dvostruko veća od nezaposlenosti čitave populacije u radno aktivnoj dobi. Gubitak mladih s tržišta rada ujedno je i gubitak za proračun zemalja članica pa je taj gubitak sa 119 milijardi eura u 2008. rastao na 153 milijarde u 2011. i konačno na 162 milijarde u 2012. godini, što na razini EU predstavlja 1,26% proračuna (Eurofound, 2014). Gubitak za proračun proizlazi iz dvojake činjenice: neaktivnost mladih izravno smanjuje njihov ekonomski proizvod, a s druge strane opterećuje državu pojačanim socijalnim davanjima. No nezaposlenost je tek jedan aspekt problema položaja mladih u Europi pa se često za ukupnost rizika mladih od siromaštva i socijalne isključenosti koristi kategorija NEET mladih (*Not in Education, Employment or Training*) što uključuje mlade koji ne participiraju niti u sustavu obrazovanja, niti na tržištu rada. Njihov broj se također povećao u razdoblju krize te je dosegao 13,2% s velikim razlikama unutar Europske unije gdje je primjerice njihov udio u Nizozemskoj 4,7%, dok je u Grčkoj 21,6% (Perciun i Balan, 2013). Sukladno rastu nezaposlenosti, dogodio se pad zaposlenosti mladih gdje je udio zaposlenih od 15-24 godine 2012. iznosio tek 32,8%, (pad za oko 5% u odnosu na 2008). Taj udio je ispod 20% u Grčkoj, Hrvatskoj, Španjolskoj, Mađarskoj i Italiji (Eurofound, 2014).

Kad je riječ o riziku od siromaštva, veza između zaposlenosti i smanjenja rizika je vrlo jasna. Ipak, nisu svi oblici rada jednako povoljni za mlade osobe. Zaposleni mladi uglavnom imaju najniže stope rizika od siromaštva (ispod 10%), no u nekim državama one su ipak neočekivano visoke (Aasve i Iacovou, 2007). Tako su u Španjolskoj i Grčkoj više od 20%, što je više i od postotka studenata u tim državama u ukupnoj populaciji mladij. Stoga je, kako bi se razumjele determinante rizika od siromaštva, važno razumjeti i obilježja tržišta rada za mlade.

Analizirajući tržište rada za mlade, važno je spomenuti oblike zapošljavanja koji se mogu svrstati u grupu prekarnog rada (rad na određeno vrijeme, rad na pola radnog vremena ili alternativni radni odnosi). Rad na određeno je u vrijeme krize porastao (ovo je posebno izraženo u Irskoj, Italiji, Sloveniji i Španjolskoj pa je na taj način na razini EU28 zaposleno čak 42,2% mladih u dobi od 15-24 godine; Eurofound, 2014). Međutim, važno je napomenuti da različite zemlje pridaju različito značenje ovakvom zapošljavanju pa je primjerice u Njemačkoj on puno prihvaćeniji kao dio stažiranja ili početak izgradnje karijere nakon čega se mogu očekivati kvalitetniji oblici zapošljavanja (Eurofound, 2014). U nekim državama, poput Španjolske, on je za mlade u razdoblju krize predstavljao gotovo jedini oblik zaposlenja u nedostatku povoljnijih alternativa. Što se alternativnih radnih odnosa tiče, neke zemlje poput Češke (i jedno vrijeme Hrvatske) imale su oblik radnog odnosa bez zasnivanja ugovora o radu u kojem su "zaposlenici" imali volonterski angažman bez obveze poslodavca da bilježi radno vrijeme zaposlenika (Eurofound, 2014). U Poljskoj je postojao oblik angažiranja reguliran građanskim, a ne radnim pravom, dok su u Finskoj postojali tzv. ugovori sa nula-satnim radnim vremenom gdje je posao mogao biti trajan, ali ne siguran, i gdje niti poslodavac nije imao obvezu ponuditi minimalan broj radnih sati, a mlada osoba nije bila obvezna prihvatiti poslovne obveze. Tim se ugovorima reguliralo stavljanje mladog zaposlenika na raspolaganje, no bez čvrsto definiranih obveza. U oblike prekarnog rada uvrštava se i zapošljavanje na pola radnog vremena, no pokazalo se da je ono češće rezultat izbora zaposlenika te da se zastupljenost rada na pola radnog vremena ne razlikuje značajno između mladih i starijih radnika. Tako je udio mladih zaposlenih na pola radnog vremena od ukupnog broja zaposlenih mladih veći od 40% u zemljama s povoljnim ekonomskim pokazateljima kao što

su Nizozemska, Danska, Švedska i Finska. Dodatno obilježje zapošljavanja mladih je česta promjena radnih mjesta, no zbog smanjene fleksibilnosti tržišta rada 2012. godine je manje mladih bilo u poziciji mijenjati radno mjesto (tako je 2012. oko 7% mladih bilo u postupku promjene zaposlenja, dok je 2011. čak 15% promijenilo zaposlenje u posljednjih godinu dana) (Eurofound, 2014).

Ipak, iako se prekarni rad smatra proširenjem mogućnosti zapošljavanja i otvaranjem prostora za uključivanje na tržište rada, neka istraživanja pokazuju da zapravo mladi koji participiraju u takvom obliku rada imaju veći rizik za opstanak u svijetu rada (Perciun i Balan, 2013).

Osim zaposlenosti, neke determinante siromaštva vezane su za ostale dimenzije tranzicije mladih, poput odlaska iz obiteljskog doma, roditeljstvo mladih osoba i posebice samohrano roditeljstvo (Aasve, Iacovou i Mencarini, 2006).

2. Obilježja tranzicija mladih iz sustava obrazovanja na tržište rada

Stvaranje kvalitetnih tranzicija u životima mladih ljudi, jedan je od prioriteta Europske komisije s obzirom da su upravo one najviše pogođene aktualnom krizom. Osamostaljenje u smislu odlaska iz primarne obitelji, zaposlenje i zasnivanje vlastite obitelji se kroz godine odgađa. Jednim dijelom to je uvjetovano društvenim promjenama, no problem predstavlja neželjeno odgađanje odrastanja uslijed ekonomske nesigurnosti. Kao primjer odgađanja odrastanja često se spominje Južna Europa gdje su razlozi višestruki. Socijalna država se uvelike oslanja na jake obiteljske veze što je i dio kulturalnog identiteta. Jedan od mogućih razloga je i zakašnjela sekundarna demografska tranzicija koja je isprva pogodila Sjevernu Europu, nastavila se dalje na Zapadnu i konačno kasnije zaživjela u Južnoj Europi. Također, istraživači su konzistentni u ideji da su tranzicije različite za muškarce i žene pa je tako kod žena ona brža za prosječno 2 godine. Međutim, treba napomenuti da se obrasci tranzicija mijenjaju i više smatraju individualiziranim te su zapravo relevantni individualni trajektoriji. Mijenja se i pristup tranzicijama kao jednostranom procesu shvaćajući da primjerice odlazak iz roditeljskog doma ne znači nužno da je ponovni povratak time isključen (Eurofound, 2014). Jedan od najčešćih indikatora tranzicija mladih je odlazak iz roditeljskog doma. Oko te faze u životima mladih očito postoje dvojaki pristupi. S jedne strane, ostanak u obiteljskom domu

predstavlja protektivan faktor za rizik od siromaštva, no istovremeno ostanak mladih obilježen je pritiskom da skrbe financijski o svojim roditeljima kada uđu u radno aktivnu dob te se upravo za njih pokazuju štetnima korištenje programa koji potiču usmjeravanje iz sustava skrbi na tržište rada bez pružanja prilike za obrazovanjem (Kendig, 2014). No, čini se da je u europskom krugu, ostanak u obitelji i dalje je shvaćen kao zaštita od siromaštva, dok je primjerice u SAD-u on povezan upravo s obvezom preuzimanja brige za osiromašene roditelje (Kendig, 2014).

Nordijske države imaju najraniji odlazak mladih od roditelja (već oko 20. godine života), dok je u južnoeuropskim državama u prosjeku prolongiran za gotovo 10 godina. No kako je već napomenuto, ovdje treba voditi računa o tzv. bumerang efektu ili mogućnosti povratka mladih roditeljima nakon izvjesnog vremena u neovisnom življenju. Drugi aspekt tranzicije je zasnivanje zajednice s partnerom gdje se slične razlike između Sjeverne i Južne Europe ponovno pojavljuju. No razlika je i u tome da će mladi u Sjevernoj Europi jedan period osamostaljenja provesti živeći sami, dok će se u Južnoj Europi vremenski više poklopiti period odlaska od roditelja i kohabitacije ili zasnivanja braka. Upravo zbog tog razloga, zasnivanje braka se u južnoeuropskim državama pokazuje negativno povezanim s rizikom od siromaštva uz pretpostavku da mladi čekaju povoljnije ekonomske okolnosti da bi sklopili brak (Aasve i Iacovou 2007). U zemljama istočne Europe (npr. Poljska, Bugarska, Litva, Latvija) će se, unatoč kasnijem odlasku iz roditeljskog doma, u vremenski kraćem periodu dogoditi odlazak od kuće, kohabitacija i roditeljstvo. U nordijskim i zapadnoeuropskim zemljama će se odlazak od doma i roditeljstvo dogoditi u prosječnoj razlici od 7 godina, a u istočnoeuropskim i južnoeuropskim državama u prosjeku od 3 godine (Eurofound, 2014). Uz odlazak iz doma, i roditeljstvo mladih osoba uglavnom pridonosi riziku od ulaska u siromaštvo. Primjerice, u Irskoj je taj rizik od ulaska u siromaštvo gotovo 20 puta vjerojatniji (Aasve i Iacovou 2007).

Povezanost smanjenja rizika od siromaštva i ostanaka u roditeljskom domu istraživali su Aasve i sur. (2007) te zaključili kako je povezanost odlaska iz obiteljskog doma s rizikom ulaska u siromaštvo jača u skandinavskim državama, dok je u mediteranskom krugu država taj odlazak odgođen i kada se dogodi ne bilježi se značajniji porast mladih osoba u riziku od siromaštva.

Međutim, u skandinavskim državama izloženost siromaštvu traje relativno kratko pa se vrlo brzo mladi mogu uključiti na tržište rada, a s druge strane su zaštićeni izdašnjim mjerama socijalne politike. Zbog navedenog je stopa mladih u riziku od siromaštva najviša za mlade u dobi od 23 do 25 godina nakon čega drastično pada. Autori su pokušali objasniti ovakve razlike u dinamici odlaska iz primarne obitelji kroz činjenicu da je tržište rada u skandinavskim državama puno pristupačnije, a samostalnost se smatra vrlo visoko vrednovanom društvenom normom. S druge strane, obrazovanje u mediteranskom području je najčešće odvojeno od rada i nastoji se približiti mjestu stanovanja mladih kroz decentralizirani sustav obrazovnih institucija (Aasve i sur., 2007.). Ayllon (2009.) je analizirajući trendove u Španjolskoj od 1980. do 2005. ustvrdila kako je ostanak u primarnoj obitelji s oba zaposlena roditelja čimbenik smanjenja rizika od siromaštva mladih. Istovremeno je zaposlenost mladih zaštita od ulaska u siromaštvo njihovih roditelja (Canto i Mercader, 2001. prema Aylon, 2009.). Njihova međuzavisnost nastala je i kao rezultat ranijih trendova u kojima su stope siromaštva mladih 90-ih godina bile povećane, unatoč ukupnom ekonomskom rastu u Španjolskoj. No nije svaki oblik ostanka u primarnoj obitelji jednako protektivan. Dok život s oba zaposlena roditelja smanjuje rizik od siromaštva, život u obitelji gdje je jedan roditelj zaposlen povećava taj rizik.

Drugi važan aspekt tranzicija je odlazak na tržište rada nakon obrazovanja gdje se upravo u tom periodu počinje događati smanjenje siromaštva u nekim skandinavskim zemljama i zemljama konzervativnog režima (Aasve i Iacovou 2007.). Ekonomska kriza produžila je takvu tranziciju te su i visoko obrazovani mladi postali izloženiji odgodi ulaska u svijet rada, no i dalje su pokazatelji povoljniji za mlade koji imaju više stupnjeve obrazovanja (Perciun i Balan, 2013.). Ipak, države koje su ublažile taj rizik odlikuju se povoljnim demografskim kretanjima i makroekonomskom situacijom, povećanim zahtjevima za mladim radnicima, sniženim plaćama mladih uz zadovoljavajuću sigurnost posla, razvijenim sustavom obrazovanja usmjerenim na stjecanje potrebnih znanja i vještina te režimima socijalne politike koji uključuju programe aktivne politike prema suzbijanju nezaposlenosti (Eurofound, 2014.). U ovom aspektu tranzicije najteže prolaze mladi iz južneeuropskih država, a najbolje mladi u državama s jakim strukovnim obrazovanjem (Austrija, Danska, Njemačka i Nizozemska). No

s obzirom da je visoko obrazovanje i dalje ono koje povećava šanse, 2011. godine zamijećen je trend produžavanja studija dok se prilike na tržištu rada ne pokažu povoljnijima (Perciun i Balan, 2013.). Mladi bez formalnog obrazovanja su u svim državama najranjivija populacija. Ranije je bilo pokušaja da se napravi sistematizacija europskih socijalnih država s obzirom na dinamiku uključivanja mladih u svijet rada nakon obrazovanja. Prema jednoj od posljednjih, Walther i Pohl (2005., prema Eurofound, 2014.) razlikuju 4 tipa: *univerzalistički*, u kojem je dobro razvijen sustav državne skrbi, pristup obrazovanju i uključivanje u svijet rada (npr. Danska i Švedska); *liberalni*, u kojem je sustav obrazovanja fleksibilan i lako prilagodljiv potrebama na tržištu rada (Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska), no uz slabu podršku socijalne države; *sustav orijentiran na zapošljavanje* (npr. Francuska, Njemačka i Nizozemska), u kojem je sustav obrazovanja više fokusiran na potrebe na tržištu rada, no mjere socijalne politike nisu dostupne svima pa tako mladi bez obrazovanja ostaju u najranjivijem položaju; *nedovoljno protektivni sustavi*, koji uglavnom odgovaraju mediteranskim državama u kojima obrazovanje nije prilagođeno zapošljavanju, a pristup svijetu rada je značajno ograničen te se uslijed socio-ekonomskih rizika mladi ljudi uglavnom okreću svojim obiteljima. S obzirom na dinamiku boravka u obrazovanju i ulaska u svijet rada, OECD (2010. prema Eurofound, 2014.) razlikuje tip 1: kasnije studiranje tijekom zaposlenosti (npr. nordijske države); tip 2: studiranje tijekom rada u ranijoj dobi u odnosu na tip 1 (Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska); tip 3: prvo studiranje, a onda zapošljavanje (mediteranske i istočnoeuropske države) i tip 4: model stažiranja s ranijim završavanjem obrazovanja i pripravništvom kao fazom prije ulaska u klasični svijet rada (Austrija i Njemačka) (Eurofound, 2014.). S obzirom na različitu dinamiku uključivanja na tržište rada, u nekim europskim zemljama čak više od 80% mladih uspije naći zaposlenje unutar godine dana (npr. u Češkoj, Danskoj, Njemačkoj i Nizozemskoj), dok u Grčkoj, Španjolskoj i Italiji to vrijedi za manje od 50% mladih. No, kako je naznačeno ranije, kriza je ostavila negativne posljedice i na visoko obrazovane mlade pa se u razdoblju od 2009. do 2011. udio mladih sa završenim visokim obrazovanjem koji se uspije zaposliti unutar godine dana smanjio za 1,5%, dok je najveći šok doživjela Grčka za smanjenjem od čak 23% dok je u Bugarskoj smanjenje bilo visokih 16% (Eurofound, 2014.). Potres u Grčkoj doveo je do činjenice da je 2012. godine stopa nezaposlenosti mladih s visokim obrazovanjem bila

veća od stope nezaposlenosti mladih s nižim razinama obrazovanja (Perciun i Balan, 2013.). Što se tiče tipa zapošljavanja, na razini EU 53% mladih koji se unutar godine dana zapošljavaju dobivaju ugovor na stalno s punim radnim vremenom, 16% radi puno radno vrijeme s ugovorom na određeno vrijeme sukladno vlastitom odabiru, a 14% s ugovorom na određeno vrijeme koji nisu sami odabrali. Samo 4% mladih se zapošljava s ugovorom na određeno i na pola radnog vremena, pri čemu takav status nisu sami birali (Eurofound, 2014.). Značaj ulaska u svijet rada izravno je povezan sa smanjenjem siromaštva. Uzimajući u obzir da je najviše radno aktivnog stanovništva u dobi od 25 do 49 godina, Braziene i Merkeys (2011.) su analizirali što se događa sa stopom osoba u riziku od siromaštva između dobnih skupina od 18 do 24 u odnosu na 25 do 49 godina, tj. kakve su države s obzirom na uspješnost redukcije te stope u populaciji koja najviše sudjeluje u svijetu rada. Na temelju toga, predložena su tri klastera europskih država. Nordijske zemlje čine prvi jer se pojavljuje značajno smanjivanje udjela populacije u riziku od siromaštva u dobi od 24 do 49 godina za čak 2,5 puta u odnosu na iznenađujuće visoku stopu rizika od siromaštva i socijalne isključenosti kod mladih u dobi od 18 do 24 godina. Drugi klaster čine države u kojima je značajno, iako nešto niže smanjenje od oko 1,6 puta (Francuska, Luksemburg, Nizozemska, Češka i Island kao ne-članica EU). Posljednji klaster čini 20 država u kojima praktično nema značajnijeg smanjenja pa je omjer prve i druge stope oko 1,2, no treba istaknuti da su u jednom dijelu tog klastera obje stope vrlo visoke, dok u drugom dijelu država one su u obje dobne skupine relativno niske u odnosu na EU razinu.

Kombinirajući obilježja tranzicije u smislu osamostaljenja i obilježja tranzicije iz svijeta obrazovanja u svijet rada, predlažu se sljedeći klasteri država (Eurofound, 2014.):

1. *Nordijski klaster* (Danska, Finska, Nizozemska, Švedska) – karakterizira ih brza i uspješna tranzicija iz obrazovanja u svijet rada. Iako je tranzicija brža nego na razini EU, tek 40% mladih dobiva ugovor na stalno s punim radnim vremenom. Prosječno veći broj mladih kombinira obrazovanje i rad pa iz obrazovanja izlaze u prosjeku nešto stariji. Također, mladi iz ovih država odlaze iz roditeljskog doma u ranijoj dobi od prosjeka EU, no nešto duži period

žive sami prije nego zasnuju novu partnersku zajednicu, nakon čega nešto kasnije postaju roditelji.

2. *Klaster pripravnštva* (Austrija, Njemačka) – imaju dvojni obrazovni sustav s naglaskom na jasno strukovno profiliranje. Tranzicija iz obrazovanja u svijet rada je brza i uspješna i visoki su udjeli mladih koji se zapošljavaju unutar godine dana, i to najčešće s ugovorima na neodređeno. Također, više mladih kombinira posao i obrazovanje u odnosu na EU razinu. U odnosu na raniji klaster, nešto kasnije izlaze iz roditeljskog doma, no u početku duže žive sami, a nakon nekoliko godina zasnivanja zajednice s partnerom postaju roditelji.

3. *Klaster engleskog govornog područja* (Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo) – tranzicija iz obrazovanja u svijet rada je također brza, no u odnosu na ranije klaster mladi rjeđe dobivaju ugovore na neodređeno s punim radnim vremenom. Ipak, posljedice krize su se u ovom klasteru nešto jače osjetile pa se broj mladih koji unutar godine dana ulazi u svijet rada smanjio za 10% 2012. godine. Nešto kasnije u odnosu na mlade u ranijem klasteru izlaze iz roditeljskog doma, no u kraćem periodu zasnivaju zajednički život s partnerom. U Ujedinjenom Kraljevstvu roditeljstvo je odgođeno za nekoliko godina, dok je u Irskoj podudarno vrijeme roditeljstva i kohabitacije.

4. *Zapadno-kontinentalni klaster* (Belgija, Francuska i Luksemburg)- u ovom klasteru tranzicija u svijet rada je nešto sporija u odnosu na ranije, no oblik zapošljavanja je češće na neodređeno i puno radno vrijeme. U pogledu odlaska od roditelja, to se događa u nešto kasnijoj dobi, no kohabitacija je odgođena te izvjesno vrijeme žive sami.

5. *Baltički klaster* (Estonija, Latvija i Litva) – mladi u zemljama ovog klastera nešto brže ulaze u svijet rada nakon završenog obrazovanja u odnosu na EU prosjek, i to s vrlo visokim udjelima rada na neodređeno i uz puno radno vrijeme. U nešto manjoj mjeri kombinira se rad i obrazovanje. Dob napuštanja roditeljskog doma je u prosjeku EU, no to vrlo brzo kombiniraju s kohabitacijom, te nakon nekoliko godina postaju roditelji.

6. *Istočnoeuropski klaster* (Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija) – iako se ove zemlje međusobno u mnogočemu razlikuju, zajednička obilježja klastera su kasniji ulazak u svijet rada nakon obrazovanja u odnosu na EU prosjek, zapošljavanje s uglavnom ugovorom na neodređeno, manji udio mladih koji se istovremeno

obrazuje i radi, kasniji odlazak iz roditeljskog doma uz vremensko preklapanje s početkom kohabitacije i bržim roditeljstvom.

7. *Mediterranski klaster* (Cipar, Grčka, Italija, Malta, Portugal i Španjolska) – ove države imaju vrlo konzistentne pokazatelje što se tiče tranzicija mladih, a oni se odnose na: usporenu i otežanu tranziciju iz obrazovanja u svijet rada gdje tek oko 40% mladih nađe zaposlenje unutar godine dana; niži su udjeli mladih koji se zapošljavaju na neodređeno (tek oko četvrtine); slabije se kombinira rad i obrazovanje, a mladi najduže odgađaju odlazak iz roditeljskog doma. Kada se osamostale, ne ulaze odmah u kohabitaciju, a s roditeljstvom čekaju duže u odnosu na mlade u istočnoeuropskom i baltičkom klasteru. Po svojim obilježjima, Hrvatska bi također odgovarala ovom klasteru.

Za razumijevanje položaja mladih, važna su obilježja o stopama pronalaska novog zaposlenja nakon prekida jednog radnog odnosa. Ekonomska kriza je dovela do pogoršanja i ovog aspekta, pa je primjerice u Mediteranskom klasteru ona pala za čak 14%, a smanjena je i u zemljama engleskog govornog područja. Ponovno se zemlje kontinentalnog i nordijskog klastera u tim pokazateljima pokazuju najboljima (Eurofound, 2014.). Što se tiče obilježja mladih koji se zadržavaju u tržištu rada, prema istraživanju Eurofounda (2014.) se može zaključiti da su to mladi u dobi od 25-29 godina, muškarci, koji imaju završeno srednje ili visoko obrazovanje, ne žive u depriviranim kućanstvima i nemaju djece. Također, pokazalo se i da mladi koji su radili u boljim uvjetima, odnosno na puno radno vrijeme, na poslovima za niže kvalificirane radnike, koji nisu bili u statusu nezaposlenosti u svojoj karijeri i nisu imali NEET status imaju veću šansu da će se zadržati u tržištu rada. Faktori rizika za ulazak u siromaštvo zapravo predstavljaju drugi pol navedenih obilježja, pa Aasve i Iacovou (2007.) navode sljedeće čimbenike: raniji odlazak iz roditeljskog doma, prekarni oblici rada sa zaposlenosti kraćom od godine dana i roditeljstvo mladih.

Pritom treba istaknuti da su u nekim državama efekti negativnih osobnih i obiteljskih značajki te značajki povezanih sa zapošljavanjem i obrazovanjem manji, dok su u nekima ovi efekti čak i jači. Tako su primjerice šanse žena bolje u klasteru srednje- i istočnoeuropskih država, a šanse mladih iz depriviranih kućanstava i mladih roditelja su posebno otežane u zemljama engleskog govornog područja (Eurofound, 2014.).

3. Perspektive razvoja javnih politika za unapređenje tranzicija mladih i suzbijanja rizika od siromaštva

Hrvatska u strateškom političkom okviru sve više promiče sinergiju s dominantnim pristupima u Europskoj uniji prema poticanju zapošljavanja mladih i suzbijanja rizika od siromaštva.

Ipak, operativno gledano, sustav javnih politika prema suzbijanju siromaštva u Hrvatskoj je uglavnom pasivan kad je riječ o socijalnoj skrbi, dok se u politikama zapošljavanja sve češće razvijaju aktivne mjere.

S obzirom na socijalne transfere, u EU postoje tri skupine država koje su (Ruxton, 2012.):

- a) Države s visokim radnim intenzitetom i efikasnim socijalnim transferima (npr. nordijske države)
- b) Države s velikim oslanjanjem na socijalne transfere i manjim na tržište rada (npr. Mađarska, Irska)
- c) Države s niskim utjecajem socijalnih transfera, ali i osiromašenim tržištem rada (npr. Grčka, Španjolska, Rumunjska, Slovačka).

Za Republiku Hrvatsku nema dostatnih podataka koje bi ju svrstale u jednu od navedene tri skupine.

Siromašni građani u Hrvatskoj, pa tako i mladi, najveća očekivanja imaju od socijalnih transfera koji su u razdoblju od 2004. do 2009. godine doprinijeli redukciji stope siromaštva za čak 60%, gdje je posebno značajan doprinos mirovina čime je efikasnost socijalnih transfera na razini prosjeka zemalja Europske unije (Šućur, 2011.a). I kad je riječ o istraživanju siromaštva djece predškolske dobi, socijalni transferi čine četvrtinu dohotka kućanstava, a ukupno s mirovinama 41% dohodaka i time predstavljaju osnovu suočavanja sa siromaštvom (Šućur i sur., 2015.).

Ulazak Hrvatske u Europsku uniju s jedne je strane doveo do prilike za korištenje novih paketa mjera, poput programa *Garancije za mlade* kojom se potiče zapošljavanje mladih po završetku obrazovanja. No, Hrvatska i čitav prostor Europske unije suočio se s teretom ekonomske krize.

Ekonomska kriza, kako je istaknuto, je ostavila posljedice ponajviše na tržište rada. No, osim toga, brojni drugi nepovoljni efekti izravno su doprinijeli povećanju rizika od siromaštva kod djece i mladih. Neki od njih se odnose na mjere socijalne politike u kojoj se dogodila redukcija javnih troškova u socijalnim transferima i uslugama (Ruxton, 2012.).

Štednje u području socijalnih transfera dogodile su se bilo izravnim smanjenjem naknada, bilo postrožavanjem kriterija, ograničavanjem primanja naknade, smanjenjem efekta naknade novom poreznom politikom ili drugačijim odabirom korisničke populacije. S druge strane, kriza je prouzročila nove ekonomske terete koje država ne može zaobići, ali nije uspjela ni adekvatno odgovoriti na njih. Primarno su to problemi povezani s krizom na tržištu nekretnina, brojnim slučajevima deložacija (npr. u Španjolskoj se događa oko 5 deložacija dnevno), smanjenjem vrijednosti nekretnina ili potrebom da stanodavci brže naplate stanarinu jer su se i sami našli u financijskim neprilikama (Ruxton, 2012.). Negativni efekti na politiku ponude socijalnih usluga su također uočljivi te je došlo do redukcija usluga za obitelji (npr. u Irskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu i Španjolskoj), obrazovnih usluga u smislu dodatnih aktivnosti, prehrane i prijevoza (npr. u Španjolskoj, Portugalu, Njemačkoj), a kao i u prethodnom primjeru, stvorena je potreba za novim uslugama (primjerice za javnim kuhinjama ili financijskim savjetovanjem) (Ruxton, 2012.). Konačno, Ruxton (2012.) ističe da nedostatak usluga i dohotka nepovoljno djeluje na sudjelovanje djeteta u društvu, posebice kroz redukciju naknada za organiziranje slobodnih izvanškolskih aktivnosti i za djelovanje organizacija koje promiču prava djece.

Ono što predstavlja najuočljiviji iskorak u unapređenju položaja mladih je učinjeno u sferi zapošljavanja. Kao jedan od odgovora na krizu, Europska komisija je 2012. godine donijela paket mjera za poticanje zapošljavanja mladih (*Youth Employment Package*) čiji je glavni cilj olakšavanje tranzicija iz sustava obrazovanja na tržište rada. Jedna od glavnih mjera financirana iz Europskog socijalnog fonda je ranije spomenut program *Garancija za mlade* gdje se mladima nudi plaćanje zapošljavanja, obrazovanja, stažiranja ili dodatnog obrazovanja unutar 4 mjeseca od završavanja obrazovanja ili ulaska u status nezaposlene osobe. Ova inicijativa je na neki način operacionalizacija inicijative *Youth on the Move* naznačene u strateškom dokumentu Europa 2020 (Eurofound, 2014.).

Kako bi se u budućnosti napravio odmak od pasivnih mjera socijalne politike i suzbijanju rizika od siromaštva mladih pristupilo na cjelovit i integriran način koji ne uključuje samo fokus na zapošljavanje, mnogi akteri se slažu da se suzbijanje siromaštva treba temeljiti na tri stupa koja označavaju pristup resursima: 1) dohodak, 2) usluge (pristup priušljivoj kvalitetnoj skrbi te uslugama socijalne skrbi, stanovanje, obrazovanje i zdravstvo) i 3) poticanje participacije djeteta i mladih u slobodnim aktivnostima i aktivnostima u kojima mogu iskazati svoje mišljenje, a koje su dosada uglavnom bile namijenjene djeci i mladima srednjeg ili višeg sloja (Davies, 2013).

Slična se politika promiče i kad je riječ o mladima gdje se ne prihvaća samo pristup usmjeren na zapošljavanje, već potiče i socijalna uključenost mladih kao i razvoj ciljanih mjera za mlade koji su višestruko deprivirani (European Anti-Poverty Network, 2013.). S obzirom na kompleksnost položaja mladih, preporuka je da se istraživači i donositelji odluka trebaju orijentirati na ukupnost položaja mladih uključujući različite obrasce ranjivosti i integrirajući određene podgrupe koje su posebno izložene riziku od siromaštva (primjerice mlade majke, mladi s invaliditetom, mlad pripadnici nacionalnih manjina) (Eurofound, 2014.).

U tom smjeru i Hrvatsku čekaju određeni zadaci koje možemo sumirati na:

- jačanje aktivnog pristupa suzbijanju siromaštva, umjesto isključive orijentacije na socijalne transfere
- povezivanje politika namijenjenih obrazovanju, zapošljavanju i suzbijanju siromaštva koje su do sada funkcionirale odvojeno
- prepoznavanje čimbenika za rizične tranzicije od najranijeg djetinjstva
- posebno specificiranje višestruko ugroženih skupina mladih u riziku od siromaštva
- promoviranje suzbijanja siromaštva kroz višedimenzionalni pristup, umjesto dominantnu orijentiranost na zapošljavanje.

Literatura

1. Aassve, A., Davia, M., Iacovou, M., Mazzuco, S. (2007) Does leaving home make you poor? Evidence from 13 countries, *European Journal of Population*, 23 (3), 315-338.
2. Aassve, A., Iacovou, M. (2007) *Youth Poverty in Europe*, J. Rowntree Foundation.
3. Aassve, A., Iacovou, M., Mencarini, L. (2006) Youth poverty in Europe: What do we know?" *Demographic Research* 15(3), 21-50
4. Ayllon, S. (2009). Poverty and living arrangements among youth in Spain, 1980-2005. *Demographic Research*, 20, 403-434
5. Braziene, R., Merkays, G. (2011). How Participation in Labour Market Affects Youth Poverty and Social Exclusion? A Comparison of EU Countries. *Societal Processes and Individual Participation*, 73 (3), 7-14
6. Davies, R. (2013). Child poverty and social exclusion A framework for European action. Library of the European Parliament.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130537/LDM_BR I\(2013\)130537_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130537/LDM_BR I(2013)130537_REV1_EN.pdf)
7. Eurofound (2014). *Mapping youth transitions in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
8. European Anti-Poverty Network (2013) *Youth Poverty and Social Exclusion in Europe*. EAPN <http://www.eapn.eu/images/stories/docs/EAPN-position-papers-and-reports/2014-EAPN-youth-poverty-position-paper.pdf>
9. Kendig, S.H., Mattingly, J., Bianchi, S. (2014). Childhood Poverty and the Transition to Adulthood. *Family Relations*, 63, 271-286.
10. Matković, T. (2011) *Obrasci tranzicije iz obrazovnog sustava u svijet rada u Hrvatskoj*. Doktorski rad.
11. OECD (2014) CO2.2: Child poverty, OECD Family Database
www.oecd.org/social/family/database

12. Perciun, R., Balan, M. (2013). Youth labour market: characteristics and specific issues. *Internal Auditing & Risk Management*, 30 (2), 21-30
13. Ruxton, S. (2012). How the economic and financial crisis is affecting children & young people in Europe.
http://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/02_Child_Poverty/Eurochild/Eurochild_Crisis_Update_Report_2012.pdf
14. Šućur, Z. (2011.a) Siromaštvo i dohodovne nejednakosti u Hrvatskoj: 2001.-2009. *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2), 245-256.
15. Šućur, Z. (2011.b) Stagnira li doista siromaštvo u Hrvatskoj? *Društvena istraživanja*, 21 (3), 607-629.
16. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. (2015) *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

EUROPSKA UNIJA

ULAGANJE U BUDUĆNOST

FONDOVI

RAZVOJ
LJUDSKIH
POTENCIJALA

